

Suomalaisen sosiaalipedagogiikan tarkastelua ammattikorkeakoulutuksen näkökulmasta

Eija Semi

Aluksi

Viime vuosina Suomessa on keskusteltu sosiaalipedagogiikasta sekä sen tarpeellisuudesta ja kiinnittymisestä suomalaisen sosiaalisen työn käytäntöihin ja koulutukseen. Samanaikaisesti on pohdittu myös sosiaalipedagogiikan tiedeperustaan liittyviä kysymyksiä. Sosiaalipedagogiikkaa voidaan määritellä useammasta eri lähtökohdasta – Suomessa esiintyvistä sosiaalipedagogiikasta erottuvatkin saksalaisen, romaanisen kielialueen sekä pohjoismaalaisen sosiaalipedagogiikan traditiot. Lisäksi latinalais-amerikkalaisen Paulo Freiren (1921–1997) ns. vapautuksen pedagogiikalla on oma merkityksensä. Myös anglosaksisessa ja itäeurooppalaisessa sosiaalisessa työssä ja

kasvatuksessa on sosiaalipedagogiikan kaltaista toimintaa. (Ks. esim. Hämäläinen & Kurki 1997.)

Hyvinvointivaltion heikkeneminen ja lama ravistelivat myös sosiaalialaa ja toivat mukanaan uudenlaisen sosiaalisen työn orientaation ja toimintamallien tarpeen. Jo aikaisemmin on nähty yhteiskunnallisten muutosten vaikuttavan sosiaalipedagogiseen keskusteluun ja toimintaan. Sosiaalipedagogiikka ei olekaan uusi käsite, vaan sen juuret voi löytää jo kaukaa historiasta. Sosiaalipedagogiikan käsitettä on käytetty ensimmäisiä kertoja 1800-luvun puolivälissä Saksassa, jossa sitä kehitettiin tiede-, koulutus- ja työalana. Vaikka sosiaalipedagogiikan käsite on syntynyt Saksassa, myös muualla maailmassa on ilmennyt saman suuntaista toimintaa. Sosiaalipedagogiikan aatevirtaukset vahvistuivat vuosisadan vaihteen teollistumisen ja kaupungistumisen myötä, jolloin maatalousvaltaisen yhteiskunnan rakenteet ja sosiaaliset tukiverkostot murenivat. (Ks. Hämäläinen & Kurki 1997; Hämäläinen 1999; Nyqvist 1998.)

Sosiaalipedagogiikka suomalaisessa sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksessa

Suomalaisen sosiaalialan ammattikorkeakoulutukseen liittyvät kysymykset ovat ajankohtaisia. Koulutus, opetus ja opetuksen sisällöt jäsentyvät aina yhteiskunnallisten muutosten ja sosiaalialan ammatillisten vaatimusten mukaisesti. Sosiaalialan työn kehitysnäkömät kytkeytyvätkin yhteiskuntaan: erilaisten toimintaympäristöjen, ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja muutoksen ymmärryksen sekä nykyisin yhä useammin ihmisen subjektiivisen kyvykkyden ja sosiaalisen ympäristön vahvistamiseen. Lisäksi on nähty, että sosiaalisen työn sisältö ja luonne tarvitsevat aikaisempien toimintatapojen rinnalle uusia lähestymistapoja sekä ajatus- ja toimintamalleja.

Nykyajan sosiaalinen työ vaatii monialaista tietoa ja taitoa uusien monitieteellisten toimintamallien kehittämiseksi. Yhdeksi sosiaalialan ammatillisuuden haasteeksi on viime aikoina noussut sosiaalipedagogiikka sekä siihen liittyvä sosiaalinen työ.

Suomalaisen sosiaalityön ja koulutuksen historiasta ei löydy selkeästi sosiaalipedagogiikan käsitettä tai sen laajempaa ajattelun ja toiminnan mallia. Tämän kehityksen katsotaan liittyvän suomalaiseen sosiaalityön perinteeseen, joka lähtee pääasiallisesti järjestelmäkeskisestä ja oikeudellishallinnollisesta ajattelutavasta. Samoin sosiaalialan muotoutuminen omiksi professionaaliksi aloikseen on kehittynyt julkishallinnollisen ja sosiaalihuollollisen sektorin mukaisesti. (Esim. Raunio 1993.) Sosiaalipedagogiikka ja siihen liittyvät sosiaalisen työn eri toiminnot vastaavat osaltaan muuttuvia sosiaalialan työn tarpeita ja käytäntöjä.

Ammattikorkeakoulujen koulutustarjonnan ja koulutusohjelmarakenteen selkeyttämiseksi on viime vuosina tehty paljon työtä. Esimerkiksi ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmarakenteiden ja -nimikkeiden jäsentymisen sekä tarvittavat yhtenäistämistoimet ovat nykyisin usein esillä. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen koulutusohjelmissa ja niihin liittyvissä suuntautumisvaihtoehdoissa esiintyy erilaisia painotuksia. Yhtenäisten ammattitaidon kriteerien, ammatillisten valmiuksien, opiskelijoiden oikeusturvan sekä ammattikorkeakoulutuksen kansainvälistymisen huomioon ottaen olisi hyvä tarkastella sosiaalialan koulutusohjelmia sekä niiden suuntautumisvaihtoehtoja tarkemmin. Sosiaalipedagoginen koulutus liittyy selkeästi yhtenä osana suomalaiseen sosionomin (AMK) tutkintoon ja sen perustelut löytyvät suomalaisen yhteiskunnan murroksesta, ihmisten sosiaalisen turvallisuuden ja toimintakyvyn muutoksesta sekä uudenlaisen, ihmisen voimavaroja vahvistavan ammattitaidon tarpeesta.

Tutkimuksen lähtökohtia

Itselläni on ollut mahdollisuus perehtyä sosiaalipedagogiikkaan valmisteilla olevan lisensiaatintyöni yhteydessä, jossa selvitetään sosiaalipedagogiikan ilmenemistä sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksessa. Tutkimuksessa haetaan tietoa siitä, millaisia käsityksiä sosiaalipedagogiikasta on, mistä kiinnostus on saanut alkunsa ja mihin sillä pyritään sekä miten motivaatio on vahvistunut. Edelleen etsin tietoa siitä, mitkä intressit ovat ohjanneet sosiaalipedagogiikan tuloa suomalaiseen sosiaalialan ammattikorkeakoulutukseen sekä missä suhteessa se on sosiaalialan työhön.

Tutkimuksessa tarkastelen suomalaisessa yhteiskunnassa käytävää keskustelua sosiaalipedagogisesta ajattelusta ja toiminnasta. Tutkimuskohteena on sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto eli sosionomin (AMK) koulutus. Koulutus on ollut koko 1990-luvun ajan voimakkaassa sekä rakenteellisessa että sisällöllisessä muutosprosessissa. Yksi muutoksen ilmaus on sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksessa käyty keskustelu työelämän ammattikäytännöistä sekä niihin liittyvistä toiminnan edellytyksistä ja tiedeperusteista. Sosiaalipedagogiikan ja siihen liittyvän sosiaalisen työn on nähty vastaavan osaltaan tähän keskusteluun.

Tutkimuksessani on mukana 20 ammattikorkeakoulua, joissa toteutetaan sosiaalialan koulutusohjelmaa, näistä 17 koulutusohjelman sisällöissä on huomioitu sosiaalipedagogiikka. Vaikka sosiaalipedagogiikan käsite ei esiinnykään kolmessa opinto-oppaassa, voi sosiaalipedagogiikka silti liittyä niissä toteutettavaan sosiaalialan opetukseen. Tutkimus kohdistuu opinto-oppaiden sisällön

analyysiin sosiaalipedagogiikan alueelta ja siinä haetaan vastauksia seuraavilta alueilta:

1. Millaisiin yhteiskunnallisiin haasteisiin sosiaalipedagogiikan opetuksella pyritään vastaamaan?

- millaisia mahdollisuuksia sosiaalipedagogiikan opetuksen katsotaan antavan sosiaalialan työlle?

2. Miten sosiaalipedagogiikka käsitetään sosiaalialan ammattikorkeakouluopetuksessa?

- esiintyykö sosiaalipedagogiikka koulutuksen yleisenä viitekehyksenä, suuntautumisvaihtoehtona, opintokokonaisuutena, oppiaineena vai menetelmäopintoina?

3. Miten sosiaalipedagogiikan ajatellaan paikantuvan sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksessa?

- miten sosiaalipedagogiikan viitekehys on ymmärretty ja millaisena tietoperustana se koetaan sosiaalialan työssä sekä miten ne ovat mukana oppimis- ja koulutustavoitteissa?

4. Mistä ja miten sosiaalipedagogiikan sisältö koostuu?

- miten sosiaalipedagogiikan sisältö määritellään ja millaisia opetuksellisia ratkaisuja siihen liitetään?

Edellä esitettyjä kysymysteemoja olen tarkastellut suhteessa aiempiin sosiaalipedagogisiin tutkimuksiin ja käsityksiin, jolloin ymmärrykseni sosiaalipedagogiikan lähtökohdista ja nykytilanteesta on selkiintynyt. Lisäksi olen saanut tietoa sosiaalipedagogiikasta suhteessa tieteeseen, koulutukseen sekä ammatilliseen toimintaan.

Tutkimukseni on vielä kesken, ja se tuo ongelmia sekä teoreettisen että käytännöllisen relevanssin määrittelyyn. Esille on kuitenkin tullut useampia kysymyksiä ja ongelmia. Osa niistä liittyy siihen, miten erilaisista sosiaalipedagogiikan traditioista lähtevät määrittelyt ilmenevät opetussuunnitelmissa. Toisaalta sosiaalipedagogiikan määrittelyyn liittyvät sekä teoria että käytäntö,

joiden suhde ei ole ongelmaton. Tämä osaltaan on lisännyt sosiaalipedagogiikan tutkimuksen haasteita.

Samaa mieltä tunnutaan olevan siitä, että sosiaalipedagogiikka on ensisijaisesti ajattelun väline, joka suuntaa ja mahdollistaa sosiaalipedagogista toimintaa. Sosiaalipedagogisen toiminnan perustelut tulevat esille esimerkiksi silloin, kun ihminen ei löydä paikkaansa arkielämän toiminnoissa tai ei saavuta riittävää elämänlaatua ylläpitävää elämänhallintaa. Yhtenä keskeisenä asiana sosiaalipedagogisessa työssä on auttaa ja tukea ihmisiä tunnistamaan erilaisia mahdollisuuksia ja voimavaroja, joita heillä on sekä yksilöinä että yhteisöinä. Lisäksi Suomessa sosiaalipedagogiikka on nähty inhimilliset ja sosiaaliset tarpeet huomioon ottavana sosiaalisena työnä, joka täydentää muita kasvatuksellisen ja sosiaalisen työn muotoja. Myös eri ammattiryhmien välinen yhteistyö, esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisemisessä, on sosiaalipedagogista työtä silloin, kun se lähtee sosiaalipedagogisesta ajattelutavasta. Kriittisen sosiaalipedagogiikan edustus tulee mukaan sosiaalipedagogiikan määrittelyyn, kun puhutaan ihmisen vapauden ulottuvuuden suhteesta tarpeiden tyydytykseen. (Hämäläinen 1999, 17, 60–78; Hämäläinen & Kurki 1997, 238–241.)

Tutkimuksen eteneminen

Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan opetusohjelmien sisällön analyysit on tässä tutkimuksessa toteutettu laadullisen tutkimusmenetelmän mukaisesti. Laadullisessa sisällön erittelyssä korostuu analyysin kohteena olevien materiaalien merkityksen tulkitseminen. Opetusohjelmista saatua aineistoa jäsentämällä, pelkistämällä ja tiivistämällä olen voinut luoda perusteita johtopäätösten tekemiselle.

Samalla olen perehtynyt yleiseen sosiaalipedagogiseen kirjallisuuteen ja selvittänyt sosiaalipedagogiikan olemusta sekä siihen liittyviä ilmiöitä. Tutkimuksessa haetaan myös suomalaisen sosiaalisen kasvatuksen historiallista kehitystä sekä sitä, miten sosiaalipedagoginen ajattelu siinä ilmenee. Hirsjärvi ja Remes (1997) ovat todenneet, että laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohdetta ja siksi tutkimus on hyvä aloittaa siitä, että tutkija perehtyy ja kartoittaa tutkimaansa aluetta.

Toisaalta tutkimus kohdistuu sosiaalipedagogiseen nykytutkimukseen, kirjallisuuteen sekä niihin liittyviin artikkeleihin. Suomessa on 1990-luvulla ollut erilaisia sosiaalipedagogisesta viitekehyksestä lähteviä sosiaalityön projekteja ja hankkeita, joita olen mahdollisuuksien mukaan seurannut. Suomeen on perustettu marraskuussa 1997 Suomen sosiaalipedagoginen seura ry., jonka tehtäviin kuuluu muun muassa suomalaisen sosiaalipedagogisen keskustelun herättäminen ja seuraaminen sekä tutkimus- ja julkaisutoiminnan edistäminen. (Ranne-Lundmark 1998.)

Tutkimukseni on edennyt ammattikorkeakoulujen sosiaalialan opetussuunnitelmien analyysivaiheeseen, jolloin tarkastelen tekstejä edellä esitettyjen kysymysteemojen mukaisesti. Sosiaalialan opetussuunnitelmien kokoamisen ja alustavan järjestämisen jälkeen esille on tullut niiden sisältämiä ytimiä ja yleisempiä teemoja. Näiden avulla olen hakenut aineistosta erilaisia kokonaismuotoja ja erilaisia perustulkintoja sekä niihin liittyviä kriittisiä kohtia. Analyysivaihe on työläs mutta kiinnostava, ja materiaalia on riittävästi. Yksityiskohtaisempien tulosten esitleminen ei olekaan vielä tässä vaiheessa ajankohtaista.

Lopuksi

Tutkimuksen edetessä vahvistui käsitykseni siitä, että sosiaalipedagogiikan tutkimuksen kenttä on laaja ja perusteltu. Tutkimus on yksi merkittävä tapa kehittää suomalaista sosiaalipedagogiikkaa ja siihen liittyvää sosiaalista työtä. Edellä olen esitellyt omaa valmisteilla olevaa sosiaalipedagogiikan ammattikorkeakoulutukseen liittyvää tutkimustyötäni, jota teen lisensiaattityönä Kuopion yliopiston sosiaalitieteen laitoksella.

Tutkimuksen aikana nousi esille useita kysymyksiä ohi tutkimusteemojen ja niiden rajaaminen on ollut yksi tärkeä osa tätä työtä. Hyviä kysymyksiä en toki ole heittänyt ”romukoppaan” vaan tallentanut ne myöhemmää käyttöä varten. Yhtenä kysymyksenä nousee selkeästi esille sosiaalinen työ ja siihen liittyvien ammattikäytäntöjen tutkiminen. Toisena kiinnostavana kysymyksenä esille tuli kysymys sosiaalityön, sosiaalisen työn ja sosiaalipedagogisen työn keskinäisistä suhteista ja määrittelystä. Itse asiassa joudun ajoittain pidättelemään itseäni, jotta tutkimukseni pysyy sovitussa raameissa. Luulen kuitenkin, että voin palata näihin asioihin myöhemmin omassa työssäni, ammattikorkeakoulun sosiaalialan opettajana.

Lähteet

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Hirsjärvi, S. & Remes, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.

Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopion yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus. Opetusjulkaisuja 1/1999. Kuopio.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.

Nyqvist, L. 1998. Sosiaalipedagogiikka ja sosiaalityö. Teoksessa Suomalaista sosiaalipedagogiikkaa kehittämässä. Raportti valtakunnallisilta sosiaalipedagogisilta päiviltä Porissa 14.–15.11.1997. Suomen sosiaalipedagoginen seura ry. Pori, 30–36.

Raunio, K. 1993. Yhteiskunta, sosiaalipolitiikka ja sosiaalityö. Turun yliopiston julkaisu. Sarja C, osa 93. Turku.

Ranne-Lundmark, K. 1998. Valtakunnalliset sosiaalipedagogiset päivät Porissa. Teoksessa Suomalaista sosiaalipedagogiikkaa kehittämässä. Raportti valtakunnallisilta sosiaalipedagogiikan päiviltä Porissa 14.–15.11.1997. Suomen sosiaalipedagoginen seura ry. Pori, 3.